

Najstarsze macewy zachowane na cmentarzu żydowskim w Ulanowie

Dzieje cmentarza żydowskiego w Ulanowie są dotychczas słabo rozpoznane. Na podstawie informacji o osadnictwie żydowskim w ówczesnej Ulinie oraz rozpoznanych nagrobków przyjmowano, że cmentarz został „założony około 1700 r.”¹, lub że „prawdopodobnie kirkut powstał już w drugiej połowie XVII wieku”². Ostatnio odnaleziony nagrobek potwierdza to drugie przypuszczenie. Zamieszczamy go tu, wraz z innymi rozpoznanymi najstarszymi macewami (do 1800 roku).

1. Tablica ma bramie cmentarza.

2. Justyna Rębisz, *Cmentarz żydowski w Ulanowie*, Lublin 2003 (mps, praca magisterska pod kier. dr. Andrzeja Trzcińskiego, Wydział Artystyczny, Uniwersytet Marii Curie-Skłodowskiej w Lublinie), s. 16. Zamieszczony w pracy katalog wybranych nagrobków obejmuje 43 obiekty z lat 1707–1938.

Nagrobki w niniejszym katalogu uporządkowane są w układzie chronologicznym.

Katalog zawiera następujące pozycje:

- Numer kolejny.
- Metryczka, zawierająca: personalia – zapisane w brzmieniu hebrajskim, w formach nieodmiennych, z użyciem hebrajskich określeń pokrewieństwa/powinowactwa: *ben* (syn), *bat* (córka), *isza/eszet* (żona); datę śmierci według kalendarza żydowskiego i przeliczenie daty na kalendarz gregoriański (w przypadkach gdy data nie zachowała się – podana jest przybliżona data na podstawie porównania formalnych znamion nagrobka i inskrypcji z macewami datowanymi o analogicznych cechach warsztatowych, zachowanych w innych miejscowościach).
- Określenie materiału, opis formalny i stan zachowania (określenia ‘strona prawa / lewa’ podawane są z pozycji patrzącego z zewnątrz).
- Odpis inskrypcji hebrajskiej i jej przekład, przedzielone kolumną z numeracją wersów (układ i liczba wersów jak na nagrobku). W odpisach inskrypcji dla brakujących fragmentów tekstu zastosowano wielokropki, a dla fragmentów rekonstruowanych – nawias kwadratowy. W przypadku gdy nie jest znana liczba brakujących wersów, oznaczono je jedną, nienumerowaną linią wielokropka. Występujące w inskrypcjach różnorodne znaki skrótów zostały oddane za pomocą *geresza* (') i *gerszajim* ("), z zachowaniem miejsca i liczby znaków w danym epigrafie, znaki segmentacji tekstu za pomocą typowego *sof pasuk* (:), ligatury zostały rozwinięte. W przekładach inskrypcji wielokropki oznaczają partię tekstu niezachowaną na nagrobku lub niezrozumiałą, a nawias kwadratowy wskazuje rekonstrukcję tekstu niezachowanego. W nawias trójkątny ujęto wyrazy, których w tekście hebrajskim nie ma, lecz są konieczne dla czytelności przekładu.
- Uwagi zawierające komentarz do inskrypcji.
- Fotografia (fot. A. Trzciński, czerwiec 2016 r.).

Inwentaryzację przeprowadzili Andrzej Trzciński i Paweł Sygowski, czerwiec 2016 r.

*

1.

Natanel Kac ben Awraham, zm. we wtorek, 23 szwat 5441 r., tj. 11 lutego 1681 r.

Wapień z dużą domieszką ziaren kwarcu, 50 x 50 x 11; lit. 6.

Stela o licu w kształcie prostokąta. Kształt zwieńczenia nieznaną (odłamane). W prostokątnym polu inskrypcyjnym, obramowanym profilowaną listwą, zachowanych niepełnych pięć wersów napisu wypukłego, z listwami w interlinii. Brak części górnej. Stela stoi, pogrążona, być może w swym pierwotnym miejscu.

...	...
... הראש ...	1 ... przywódca ...
נתנאל כץ כמו	2 Natanel Kac syn naszego nauczyciela
אברהם זצל	3 Awrahama, pamięć sprawiedliwego niech będzie błogosławiona,
ונקבר ג' ד' [ג] ש	4 i pogrzebany we wtorek, 2[3] sz-
בט ת'מ'א' ל	5 wat 441 według krótkiej rachuby.

Uwagi: Górna część steli odłamana, numeracja przyjęta dla zachowanej liczby wersów. WERS 1: Tytuł ראש (*rosz*) wskazuje na pełnienie wysokiej funkcji, co najmniej w gminie. WERS 2: כץ (Kac) – skrót od כהן צדק (*kohen cedek*), wskazuje na pochodzenie z pokolenia kapłańskiego. WERS 4: Trzeci znak daty dziennej znacznie zniszczony, zgodność wewnętrzną daty daje układ: יום ג' ד' שבת (wtorek, 23 szwat).

Frotaż daty rocznej

2.

... ben Eli' Jaakow, zm. 27 cheszwan 5468 r., tj. 22 listopada 1707 r.

Wapień organodetrytyczny, 98 x 55,5 x 16; lit. 7-8.

Stela o licu w kształcie prostokąta zamkniętego od góry łukiem pełnym. Całe lico obramowane płaską listwą i wypełnione dziewięcioma wersami napisu wypukłego, z listwami w interlinii. Stela połamana na kilka kawałków, brak górnej prawej części, na powierzchni uszkodzenia mechaniczne i erozyjne. Macewa leży, przemieszczona.

...	1	...
הָרַר ...	2	... pan, mistrz
מ' ...	3	... nasz nauczyciel
וּשְׁ הָרַב ...	4	... mistrza
אֱלִי ...	5	... Eli'ego
יְעַקֵּב שֶׁחָלַךְ	6	Jaakowa, który poszedł
לְעוֹלָמוֹ ד' ז' :	7	do swego świata 27
חֲשׂוֹן ת' ס' ח'	8	cheszwan 468
ל' פ' ק' ת' נ' צ' ב' ה'	9	według krótkiej rachuby. Niech będzie dusza jego zawiązana w woreczku żywych.

Uwagi: WERS 1: Zwieńczenie zniszczone, zapewne była tam formuła początkowa. WERS 4: Być może הקדוש הרב ... (...święty, mistrz) – święty w znaczeniu 'męczennik' za wiarę. WERS 9: Por. 1Sm 25,29; TB, Szabat 152b oraz modlitwa *Jizkor*.

3.

Awraham ben Mosze, zm. 10 ... 5479 r., tj. 1718-1719.

Wapień organodetryczny, 78 x 51,5 x 11; lit. 5-5,5.

Stela o licu w kształcie prostokąta zamkniętego od góry łukiem pełnym. W przyczółku półkolistą płycina, obramowana płaską listwą, w płycinie wypukłe motywy: w centrum litery formuły początkowej, obramowane płaską listwą uformowaną być może w kształt korony (górną partia zniszczona), pod literami romboidalny kaboszon; po bokach dwa lwy stojące na tylnych nogach, przednimi łapami wsparte o koronę. Przyczółek oddzielony od korpusu fryzem z ornamentem ciągłym złożonym z ogniów w kształcie migdała. Korpus obramowany płaską listwą, w prostokątnym polu inskrypcyjnym zachowanych niepełnych siedem wersów napisu wypukłego, z listwami w interlinii. Brak szczytu zwieńczenia i partii dolnej, na powierzchni uszkodzenia mechaniczne i erozyjne. Macewa leży, przemieszczona.

פנ	1	Tu pochowany
איש תם וישר אודה'	2	mąż zacny i prawy, miłujący
צדקות וחמל דלים	3	sprawiedliwość i współczujący biednym,
התורני מ' אברהם	4	uczony, nasz nauczyciel Awraham
בהרבני מ' משה :	5	syn uczonego, naszego nauczyciela Mosze.
נפטר בעשרה ...	6	... Odszedł dziesiątego
[ת] עט לפק ...	7	... [4]79 według krótkiej rachuby.
...	8	...

Uwagi: WERS 2: Por. Job 1,1; 1,8; 2,3. WERS 8: Zapewne była tam formuła końcowa.

4.

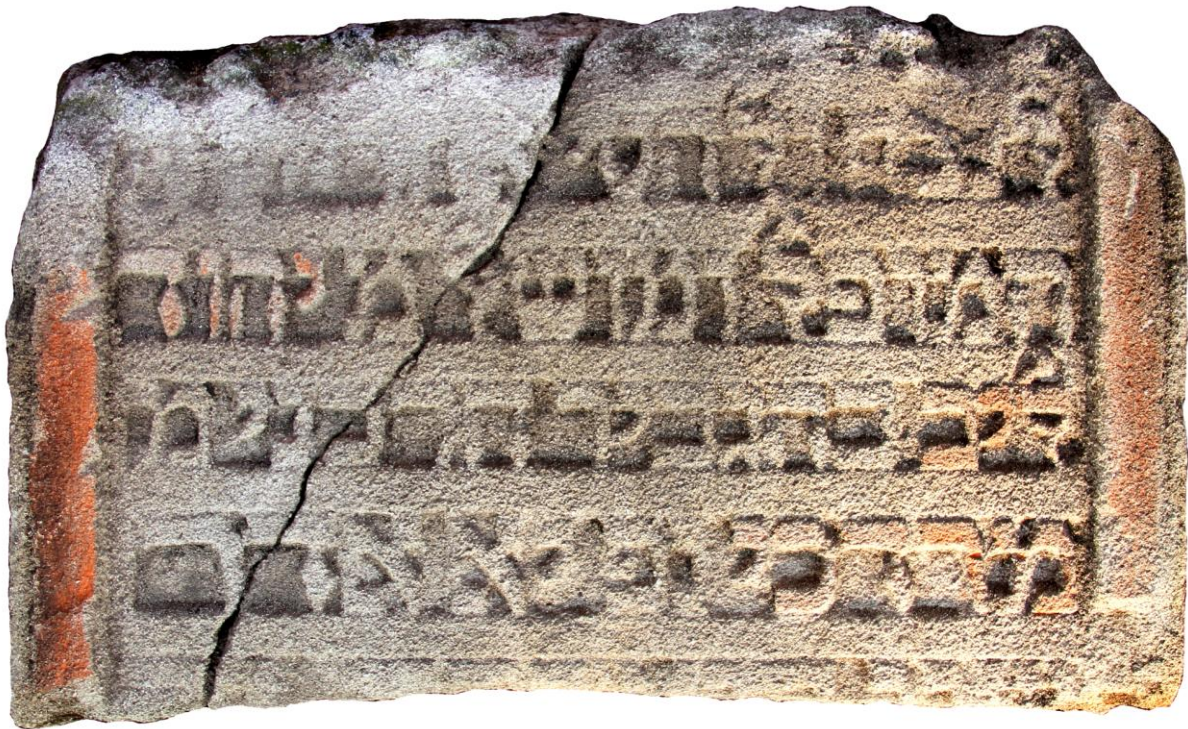
Jehuda-Lejb ben Mordechaj, zm. 11 adar wtórego ... [data roczna niezachowana, lata 1770-te].

Wapień organodetrytyczny, 40 x 62 x 12; lit. 5-5,5.

Zachowana tylko środkowa część korpusu, flankowanego płaskimi listwami. W polu inskrypcyjnym zachowanych niepełnych pięć wersów napisu wypukłego, z listwami w interlinii. Na licu pozostałości polichromii. Brak partii górnej i dolnej, ocalała część jest przełamana, lico mocno zerodowane. Macewa leży, przemieszczona.

...	1	...
ל..ח לחסי...	2	znakomity i doskonały, nasz nauczyciel Jehuda
המופל ומושל מ יהוד	3	Lejb syn możnego pana, uczonego, naszego nauczyciela
ליב בהגביר הרבני מ	4	Mordechaja. Odszedł 11 adar
מרדכי נפ יא אדר	5	[wtórego. Niech będzie dusza jego zawiązana w woreczku żywych.]
[שני תנצבה]		

Uwagi: Górna część steli odłamana, numeracja przyjęta dla zachowanej liczby wersów. WERS 5: Por. 1Sm 25,29; TB, Szabat 152b oraz modlitwa *Jizkor*.

5.

Jissachar Ber ben ...szel, zm. 16 cheszwan ... [data roczna niezachowana, lata 1780-te–1800].

Wapień organodetrytyczny, 122 x 52 x 14,5; lit. 5,5 / 6,5-7.

Stela o licu w kształcie prostokąta zamkniętego od góry łukiem pełnym (nieregularnym). Przy brzegu przyczółka płycina, uformowana w łuk pełny, w niej wers napisu wypukłego. Na korpusie pole inskrypcyjne w kształcie prostokąta zamkniętego od góry łukiem pełnym nadwieszonym (łuk wchodzi w pole przyczółka), obramowane płaską listwą, w polu dziesięć wersów napisu wypukłego, z listwami w interlinii. Partia cokołowa gładka. Stela przelamana na trzy części, na licu uszkodzenia mechaniczne i erozyjne. Dolna część steli pozostaje w ziemi, być może w pierwotnym miejscu.

בשנת ישרים ד ... לפ	1	W roku: Prawi ... według krótkiej rachuby.
עד	2	Świadkiem
הגל הזה ועדה	3	kopiec ten i świadkiem
המצבה הזאת	4	ta stela,
ואומר על הטוב	5	a zaświadcza o dobrym,
ישכר שמו שפנ	6	Jissachar jego imię, który tu pochowany,
המנוח הישיש	7	spoczywający sędziwy,
ירא אלקים מהו'	8	bojący się Boga, nasz nauczyciel, pan i mistrz
ישכר בער במו'	9	Jissachar Ber syn naszego nauczyciela
שיל נ[פ]	10	...szela. Odszedł
טז מרחשוין תנצבה	11	16 marcheszwan. Niech będzie dusza jego zawiązana w woreczku żywych.

Uwagi: WERS 1: Data roczna zapisana jako chronogram, tekst i oznaczenia chronogramu zniszczone. WERSY 2-4: Rdz 31,52. WERS 10: Tekst zniszczony, patronimikum nieczytelne. WERS 11: Por. 1Sm 25,29; TB, Szabat 152b oraz modlitwa *Jizkor*.

6.

Sara bat Jicchak, zm. 15 tamuz ... [data roczna niezachowana, lata 1790-te– 1800].

Wapień organodetrytyczny, 83 x 54 x 14; lit. 6,5 / 5.

Stela o licu w kształcie prostokąta zamkniętego od góry łukiem pełnym. Przy brzegu przyczółka płycina, uformowana w łuk pełny, w niej wers napisu wypukłego. Na korpusie pole inskrypcyjne w kształcie prostokąta zamkniętego od góry łukiem wklęsło-wypukłym nadwieszonym (łuk wchodzi w pole przyczółka), obramowane płaską listwą, w partii łuku podwójną; w polu osiem wersów napisu wypukłego, z listwami w interlinii. Brak części dolnej, lico silnie zerodowane, z uszkodzeniami mechanicznymi. Macewa leży, przemieszczona.

נפטרה טו : תמוז :	1	Odeszła 15 tamuz
פנ	2	Tu pochowana
אשה יראת [ה]	3	niewiasta bojąca się Pana,
היא תתהלל כפה	4	tę należy chwalić. Dłoń swą
פרשה לעני וידיה שלח'	5	otwierała przed ubogim i ręce swe wyciągała
לאביון ה"ה האשה	6	ku biedakowi. Oto ta, niewiasta
החשובה מרת שרה בת	7	poważana, pani Sara córka
...הרהר יצחק יצו שנת	8	... pana, mistrza Jicchaka, niech go ochrania jego opoka i zbawca. Roku
... תנצבה	9	... Niech będzie dusza jego zawiązana w woreczku żywych.

Uwagi: WERSY 3-4: Prz 31,30. WERSY 4-6: Prz 31,20. WERS 8: Początek tekstu zniszczony, zapewne była tam pierwsza część tytułatury – מ' (naszego nauczyciela) lub כ' (czcigodnego). WERS 9: Fragment z datą roczną zniszczony. WERS 9: Por. 1Sm 25,29; TB, Szabat 152b oraz modlitwa *Jizkor*.

Aharon Jicchak ben Meir, zm. 11 adar 5560 r., tj. sobota, 8 marca 1800 r.

Piaskowiec biały, 135 x 59 x 10; lit. 4,7 / 3,5 / 3 / 5,7.

Stela o licu w kształcie prostokąta zamkniętego od góry łukiem pełnym. Całe lico obramowane płaską listwą. W przyczółku półkolista płycina, w niej wypukłe (płaskorzeźbione) motywy: w centrum tondo, w nim orzeł dwugłowy dzierżący w szponach lulaw i etrog, powyżej korona, po bokach dwa lwy stojące na tylnych nogach, przednie łapy opierają na koronie i tondzie; pod tondem stojący niedźwiedź trzymający w przednich łapach wić roślinną. Przyczółek oddzielony od korpusu fryzem z profilowanych listew, między którymi jest szereg trałek. W prostokątnym polu inskrypcyjnym dziewięć wersów napisu wypukłego z profilowanymi listwami w interlinii, przy czym ostatni wers (litera formuły końcowej) ujęty w ramkę z profilowanej listwy, skomponowaną z łuków, po bokach ramki symetryczny ornament wolutowo-roślinny. Partia cokołowa gładka. Brak prawej górnej części przyczółka. Macewa przełamana na dwie części, dolna część pozostaje w ziemi, być może w swym pierwotnym miejscu.

ויצא יצחק לשוב זו תפי	1	I wyszedł Jicchak by odmawiać modlitwę.
האיל אשר הוצפן משש	2	Baran, którego północ schwyliła
ימי בראשית לעולה נתן	3	dni na początku. Na ofiarę całopalną dał
פדיונו שיזכור עקידתו	4	swe odkupienie, które oby wspomniał, swe spętanie
לאום נדגלה הה הרבני הנגי	5	dla ludu wznoszącego sztandar. Oto ten, uczony, dostojnik,
מו אהרן יצחק בהמנו הרבני	6	nasz nauczyciel Aharon Jicchak syn spoczywającego uczonego,
מוה מאיר זל נפטר יא ימים	7	naszego nauczyciela, pana Meira, pamięć jego niech będzie
לחודש אדר שנת תקס לפק	8	błogosławiona. Odszedł 11 dnia
תנצבה	9	miesiąca adar, roku 560 według krótkiej rachuby.
		Niech będzie dusza jego zawiązana w woreczku żywych.

Uwagi: WERS 1: Por. Rdz 24,63 – nawiązanie do biblijnego imiennika Izaaka. WERSY 2-4: Odniesienia do Akedy (ofiarowania Izaaka – Rdz 22,1-13). WERS 9: Por. 1Sm 25,29; TB, Szabat 152b oraz modlitwa *Jizkor*.

